

Toekomstig platteland biedt ruimte aan watergericht boerenbedrijf

ALBERT CORPORAAL, ALTERRA

In Olst-Wesepe, midden in Salland, vraagt men zich af hoe het platteland er in de toekomst uit moet zien om aan alle functies recht te doen. Alterra ontwikkelde bedrijfstypen, waaronder het watergerichte bedrijfstype. Het watergerichte boerenbedrijf kan nieuwe perspectieven openen en onbedoeld ook een belangrijke bijdrage leveren aan de ontwikkeling van de gedachten over meervoudig ruimtegebruik.

Het platteland heeft de jaren van groei in de landbouw en productiegerichtheid al lang verwisseld voor creativiteit om oplossingen te zoeken in de groene arena van veel tegenstrijdige wensen en belangen. Hierbij zit de boer in zijn wisselende dader-slachtofferrol: als dader omgaan met de straf, als slachtoffer met het ontbreken aan hulp. Boeren worden voortdurend met allerlei ruimteclaims belaagd en ervaren dat er heel veel redenen kunnen zijn om er maar gewoon mee te stoppen. Maar wie heeft daar uiteindelijk allemaal baat bij? Stel dat het tempo van bedrijfsbeëindiging door gaat, wordt dat dan even snel ingevuld door andere functies? Het platteland zit met zorgen en ieder die dat stuk Nederland liefheeft ook, ook de waterbeheerders.

Het beleid van Waterschap Groot Salland

Het nieuwe waterbeleid van het Waterschap Groot Salland vraagt uiteindelijk zo'n twee procent van de landoppervlakte beschikbaar te stellen aan moderne waterfuncties. Die vraag naar hectares komt bovenop de vraag die al op het gebied afkwam en die gekanaliseerd was door de Landinrichtingscommissie Olst-Wesepe. In het kort kwam dat neer op een relatief grote vraag naar hectares voor groene en blauwe wensen, voor natuur en landschap van de Ecologische Hoofdstructuur, maar ook voor andere niet-landbouwdoelen.

De claim voor niet-landbouwdoeleinden werd als groot ervaren en in de streek gezien als een onevenredig hoge prijs die samengaat met 'verbeteringen' in de streek. Verbeteringen

voor wie dan? was een veel gestelde vraag. Maar onafwendbaar was die koers ook, omdat met de komst van de reconstructiewet toch het proces op gang zou komen om die doelen te realiseren.

Door het samenvallen met al die andere vragen naar hectares was het waterschap inmiddels ervan overtuigd geraakt dat het heel zorgvuldig met de streek om moest gaan: luisteren naar de wensen en een plek inruimen voor ideeën die vanaf de basis kwamen.

In de laatste jaren werden ook ideeën ontwikkeld om boeren als ondernemers in te schakelen bij het beheer van die groen-blauwe

ruimte. Door Stortelder e.a. werd 'boeren-voor-natuur' ontwikkeld en door Corporaal het idee van fiscaliteit en waterschapslusten. Zij hadden hierbij het oogmerk om de boer/beheerder de grond in eigendom te laten houden, maar deze hiervoor - op een economisch verantwoord niveau - voor onbepaalde tijd te belonen. De boer kan op zijn bedrijf dan voornamelijk zelf de plekken aanwijzen en inrichten voor dat doel, waardoor op de schaal van zijn eigen bedrijf een nieuw optimum gaat ontstaan van goede kavels voor de productie en slechte kavels voor groen.

Uit de berekeningen die gemaakt zijn in allerlei studiegebieden bleek dat het inkomensperspectief ten opzichte van de alternatieven goed is: zelfs beter tot veel beter dan traditionele bedrijven en dat gold ook voor bedrijven met inkomsten uit agrarisch natuurbeheer en dergelijke.

Ontwerp in Olst-Wesepe

Een zestal aangrijpingspunten werd onderkend dat houvast biedt voor het lokaliseren van een samenhangend pakket van voorstellen. Dat waren fysisch-geografische aspecten als aard van bodem, morfologie, waterhuishouding en waterkwaliteit, historisch ruimtelijke structuur, de ruimtelijke samenhang daartussen en de betekenis hiervan voor natuur- en waterbeleid. Op grond hiervan is voorgesteld om enkele zones te onderscheiden die zich het beste lenen voor de ontwikkeling van drie nieuwe bedrijfstypen overeenkomstig 'boeren-voor-natuur': een zone voor natuurgerichte, een zone voor land- schapsgerichte en als nieuwste vorm een zone voor watergerichte bedrijven. In die zones hebben de genoemde bedrijfstypen een beter perspectief dan hiermee vergelijkbare traditionele bedrijven. Dat gold zowel voor bedrijven van 15 hectare, als voor die van 30 of 50 hectare.

In dit artikel wordt het watergerichte bedrijf er uitgelicht.

Wat is een watergericht bedrijf?

Een watergericht bedrijf is bijvoorbeeld een bedrijf van 30 hectare dat haar gronden geconcentreerd heeft liggen, maar waarvan ongeveer eenderde deel laag ligt en eenderde deel vrij hoog. Het bedrijf is een zogenaamde agro-kringloop, wat betekent dat geen kunstmest- of andere hulpstoffen van buiten het bedrijf aangewend worden. Ook bestrijdingsmiddelen blijven achterwege en bovendien ontbreken cultuurtechnische 'verbeteringen'.

Op de lage gronden staan regelmatig over grote oppervlakten plassen op het land en in periode met veel neerslag staan de gronden kortstondig onder water: dit deel heeft een uitdrukkelijke bergings- of retentiefunctie. Wateroverlast is een vast gegeven op zo'n bedrijf, waarbij een deel van de regionale overlast als het ware wordt afgewenteld op die locatie. Deze kavels worden als grasland gebruikt. De middelhoge gronden worden grotendeels als akkers gebruikt voor de eigen krachtvoorziening; deze worden bemest. De hooggelegen gronden worden als 'veld' gebruikt voor extensievere begrazing en het exploiteren van bos.

Door de aanzienlijke extensivering van het productieniveau komt capaciteit vrij die op alternatieve wijze benut kan worden: door het extensieve landgebruik als ruimte voor groene doelstellingen (plus de beloning daarvoor!) en in de lage zone voor ruimte voor water, dus voor modern waterbeleid. Per saldo ontstaat in zo'n bedrijf een aanzienlijke kosten-baten-verschuiving die het bovendien mogelijk maakt om een deel van de arbeidsfilm aan te wenden voor heel andere dan agrarische werkzaamheden.

Als zulke bedrijven niet her en der maar

enigszins geconcentreerd ontwikkeld zouden worden, ontstaan grotere gebieden die als geheel een duidelijk groen en/of blauw accent krijgen wat de effectiviteit in de hand werkt, maar wat ook andere ontwikkelingen kan stimuleren. Deze positieve gevolgen mag men verwachten op het vlak van biologische landbouw, toerisme en recreatie. Voor de praktijk van de landbouw, in zones waar dit bedrijfstype eigenlijk 'van nature' past, betekent het dat men periodiek het land plasdras of geheel onder water heeft staan. Uit oogpunt van mineralen- en nutriëntenbeheer is frequente onderdompeling meer een lust dan een last en goed passend bij de productiecapaciteit die zich op dat bedrijfsgebied gaat instellen.

Wat kunnen de waterschappen ermee?

De Nederlandse waterschappen hebben zich alle uitgesproken voor modern waterbeleid (Waterbeheer 21e eeuw of Waternood), hetgeen betekent dat zij van de actoren op het platteland vragen uitdrukkelijk rekening te houden met waterfuncties. Hiertoe wordt de maatregelenet vasthouden, vertragen, bergen en tenslotte afvoeren als uitgangspunt gehanteerd, zo bovenstrooms mogelijk te beginnen! Gemiddeld gesproken heeft elk waterschap hier een bedrag van vele tientallen miljoenen euro's op de agenda staan met als consequentie dat enkele procenten landoppervlak aan het bedrijfsareaal van de landbouw onttrokken worden. Het lijkt erop dat dit niet meer nodig is en dat boeren bedrijfsmatig blauwe doelstellingen kunnen realiseren, een mooi perspectief bovendien in het licht van de Europese of mondiale ontwikkelingen.

Maar dan wordt van waterschappen een actieve stellingname verwacht bij de toekomstige invulling van het platteland, net zoals Waterschap Groot Salland dat doet in dit deel

van Overijssel. Dit schap positioneert zich hiermee in principe als regionale overheid op een veel breder terrein: niet alleen als overheid met een smalle taakopvatting, maar als overheid voor het platteland.

Ook het waterschap is hiermee beter af

Waar zitten eigenlijk de voordelen voor het waterschap? Primair gaat het om de kans om optimaal functionerende watersystemen te realiseren met grondgebruikers die er juist structureel baat bij hebben in plaats van alleen maar overlast. Een beter watersysteem voorkomt in principe de overlast en gelijktijdig allerlei tekorten op plekken waar onnatuurlijk versnelde waterafvoer gebruik is. De haalbaarheid is dus een sterke pre, maar ook de inpasbaarheid in het boerenbedrijf. Door de optelsom van de lokale transformatie naar watergerichte bedrijven ontstaan op stroomgebiedniveau (fluviaal) - in benedenstroomse richting - ook gunstige effecten. De wateroverlast kan daar op termijn veel beter beheersbaar worden en dat is ook wel wat waard.

En hiermee komt ook meer grip op het deel van de milieuproblematiek die inherent is aan de huidige, intensieve landbouw: extensiveren werkt integraal door op de belasting door nutriënten en residuen van gewasbeschermingsmiddelen, op de waterkwaliteit dus.

Besparingen voor het waterschap mag men verwachten op vlak van beheer en onderhoud. Een deel van die werkzaamheden vervalt immers of wordt door de boeren gedaan. Veel speciale waterverbeteringswerken kunnen op termijn geëxtensiverd of opgeheven worden. Ook hierdoor neemt de begrotingsdruk af.

Men mag dus voordelen verwachten op vlak van waterhuishouding en stroomgebied, aangaande de waterkwaliteit, op vlak van inrichting, onderhoud en beheer, en daarmee op vlak van budget, begroting en financiën.

Doorgaan op dit moment is uitstekend

Naar mening van de Landinrichtingscommissie verdient het voorstel van Alterra alle aandacht. Juist omdat het boeiende kansen biedt die nog heel veel vragen oproept en die voor een belangrijk deel alleen zijn te beantwoorden in een vervolgstudie aan de hand van een concreet voorbeeld. De commissie stelt dan ook voor om het voorstel voor te leggen aan de Reconstructiecommissie Overijssel, terwijl het waterschap in de streek wil sonderen of problemen in de praktijk van het waterbeheer mede zijn op te lossen in een watergericht bedrijf. Twee vliegen in een klap: open communicatie met de streek en inhoudelijk een stap verder. Het bijzondere is dat er al een groot beschikbaar oppervlak ligt op een plek die al bijna

optimaal is. De Landinrichtingscommissie heeft inmiddels ook laten weten die hectares voor dat doel te willen inzetten.

Een pilot?

Is het toeval dat ongeveer op de optimale plek genoeg hectares bij elkaar liggen? In ieder geval komt dat heel mooi uit, want er moet nog heel wat gebeuren om de aanbevelingen waar te maken. Concreet moet gedacht worden aan de bedrijfsopzet en -voering, aan zaken als omgaan met risico's en verantwoordelijkheid. Het zou de overheden sieren als zij zich hiervoor gezamenlijk sterk willen maken. Het past naar verwachting in het tweede Structuurschema Groene Ruimte, bij de doelstellingen van de reconstructie van het platteland en bij het regionale waterbeleid.

Bovendien zorgt de aanbeveling van Alterra voor discussie over de toekomst van het

platteland, de rol van ondernemers en de positie van waterschappen. De waterschappen als actieve meedenker in zaken die de relatie grondgebruik-waterbeheer-plattelandseconomie betreft. Zij zijn bij uitstek de partij die dichtbij de praktijk op het platteland staat, meer nog dan provincies.

Conclusie

Wateroverlast kan 'geëconomiseerd' worden en kan een structurele plek gegeven worden binnen landbouwbedrijven op het platteland. Het zijn naar bevindingen van Alterra en LEI bedrijfstypen die de vergelijking met traditionele bedrijven heel goed kunnen doorstaan, beter scoren zelfs! Met zulke bedrijven kunnen veel conflicten over traditioneel strijdige ruimtewensen opgelost en voorkomen worden. Een mooie uitdaging voor het Nederlandse 'polderlandschap', maar dan met zoveel mogelijk water.

LITERATUUR

- Bakel J. van, J. Hoogendoorn, J. Luijendijk en J. Peerboom (2001). Hoogwaterreductie vanuit regionale stroomgebieden: samenhang of tegenstellingen? *H₂O* nr. 3, pag. 27.
- Bleumink J. en J. Buys (1996). Boeren met water, verdrogingsbestrijding op agrarische bedrijven. NOV-rapport 18-2.
- Commissie Waterbeheer 21e eeuw (2000). Waterbeleid voor de 21e eeuw. Geef water de ruimte en de aandacht die het verdient.
- Corporaal A. (1995). Fiskaliteit, ecologisch en fiscaal economiseren van de groene ruimte. Ministerie van LNV directie Oost.
- Corporaal A. (1999). Belastingvoordeel wegens sponswerking. In: Nieuwsbrief Water en Land, nr. 7. Stichting Natuur en Milieu.
- Corporaal A. (2000a). "Fisquality", a proposal for a tax bonus to improve hydro-ecological resilience of river catchments. In: New approaches to river management. Backhuys Publishers.
- Corporaal A. (2000b). Van waterschapslasten naar waterschapslusten. Verslag van symposium 'Hoog Nederland op waterbasis' in Deventer.
- Corporaal A., R. Schrijver en A. Stortelder (2001). Boeren met ruimte voor water, landschap en natuur in Olst-Wesepe. Een quick scan naar meer mogelijkheden voor boeren om bedrijfsmatig rekening te houden met ruimte voor waterberging. Alterra-rapport 421.
- Gorter L. en R. Hoekstra (2001). Huidige landbouw niet geschikt voor waterberging. *H₂O*, nr. 24, pag. 30.
- Peerboom J. (1990). Waterhuishoudkundige schadefuncties op grasland. Staring Centrum.
- Projectgroep Watermood (1998). Grondwater als leidraad voor het oppervlaktewater. Een op het grondwater georiënteerde aanpak voor inrichting en beheer van het oppervlaktewaterstelsel. Dienst Landelijk Gebied en de Unie van Waterschappen.
- Provincie Overijssel (2001). Verdrogingsbestrijding in Overijssel, door schade en schaarste wijs. Provincie Overijssel en Dienst Landelijk Gebied.
- Raad voor het Landelijk Gebied (1998). Overvloed en schaarste: water als geld. Advies over de gevolgen van klimaatverandering, zeespiegelrijzing en bodemdaling voor het landelijk gebied. RLG 98/5.
- Stortelder A., R. Schrijver, H. Alberts, A. van den Berg, R. Kwak, K. de Poel, J. Schaminee, I. van den Top en P. Visschedijk (2001). Boeren voor natuur. De slechtste grond is de beste. Alterra-rapport nr. 312.
- Unie van Waterschappen (1996). Water centraal, waterbeheer in de volgende eeuw. Rapport van de denktank.
- Unie van Waterschappen (1999). Waterschapsbelastingen in de 21e eeuw. Eindrapport van de commissie onderzoek financiering.
- Werkgroep HELP-tabel (1987). De invloed van de waterhuishouding op de landbouwkundige productie. LD-mededeling 176.